BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA PREDMETLARARO INTEGRATSIYA VOSITASIDA METAPREDMET TUSHUNCHALARINI O‘RGATISH

[1]Xalikova Zaxro Mirshadmanovna, [2]Qosimova Madinabonu Murod qizi
[1]Xalqaro Nordik universiteti katta o‘qituvchisi
[2]Samarqand davlat chet tillar instituti magistranti

https://doi.org/10.5281/zenodo.10160161

Annotatsiya. *Zamonaviy ta’lim bilimlarni o'quv fanlarini bir-biridan alohida o'zlashtirish tizimida emas, balki yagona ta'lim muxitini sharoitida o‘zlashtirilishini taqazo qilmoqda. Pedagogika sohasida faoliyat yuritayotgat mahalliy va xorijiy olimlar o'rta umumiy ta’lim maktabi o'quvchilari uchun nazariy va uslubiy jihatdan metapredmetlar haqidagi nazariyalarni ishlab chiqqanlar, biroq boshlang'ich ta'limda meta-predmetlar ustida juda kam ilmiy izlanishlar olib borilgan. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilar tomonidan meta predmet tushunchalarni o‘zlashtirishga integratsion yondoshuv imkoniyatlari tahlil qilingan. "Metapredmet" tushunchasini tahlil qilishda Mavlonova R.A ilmiy maktabi tomonidan yaratilgan adabiyotlar o‘rganilgan, boshlang'ich sinflarda o'rganiladigan metapredmet tushunchalarga misollar keltirilgan. Metapredmet tushunchalarini shaklantirishda integrativ vazifalardan foydalanilgan. Maqolada berilgan vazifalar mazmunan yaqin o‘quv predmetlari hamda o‘quvchilarning uyg‘un faoliyatlariga asoslangan holda tuzilgan. Topshiriqlarni bajarish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ‘”yuz” tushunchasi mazmuni haqida tasavvurga ega bo‘ladilar.*

Kalit so'zlar: *integrativ yondashuv, integratsion vazifalar, integratsiya texnologiyasi, boshlang'ich ta'lim, matematika ta'limi.*

Аннотация. *Современное образование обеспечивает приобретение знаний в условиях единой образовательной среды, а не в системе изучения предметов отдельно друг от друга. Отечественные и зарубежные ученые, работающие в области педагогики, теоретически и методологически разработали теории о метапредметах для учащихся средних школ, однако научных исследований по метапредметам в начальном образовании проведено очень мало. В данной статье анализируются возможности комплексного подхода к освоению метапредметных понятий учащимися начальных классов. При анализе понятия «метапредмет» была изучена литература, созданная научной школой Мавлоновой Р.А., и приведены примеры метапредметных понятий, изучаемых в начальных классах. Интегративные задания использовались при формировании метапредметных понятий. Задачи, приведенные в статье, основаны на близких по содержанию учебных предметах и гармоничной деятельности учащихся. В процессе выполнения заданий учащиеся начальных классов получат представление о значении понятия «площадь».*

Ключевые слова*: интегративный подход, интегративные задачи, интегративная технология, начальное образование, математическое образование.*

Abstract. *Modern education ensures that knowledge is acquired in the conditions of a single educational environment, not in the system of learning subjects separately from each other. Local and foreign scientists working in the field of pedagogy have theoretically and methodologically developed theories about meta-subjects for secondary school students, but very few scientific researches have been conducted on meta-subjects in primary education. This article analyzes the possibilities of an integrated approach to mastering meta-subject concepts by elementary school students. In the analysis of the concept of "metasubject", the literature created*

by the scientific school of Mavlonova R.A. was studied, and examples of metasubject concepts studied in primary classes were given. Integrative tasks were used in the formation of metasubject concepts. The tasks given in the article are based on educational subjects close in content and harmonious activities of students. In the process of completing tasks, elementary school students will have an idea about the meaning of the concept of " square".

Keywords: *integrative approach, integrative tasks, integrative technology, primary education, mathematics education*

Kirish. Zamonaviy mutaxassisga bir qator talablar qo‘yilmoqda: u bilimli, axloqli, mobil, ijodkor, mas'uliyatli, tezda hamkorlik qilish qobiliyatiga ega bo'lishi, o'z faoliyatida integrativ yondashuvni qo'llay olishi kerak. Integratsiya ta'limdagi muhim innovatsion hodisalardan biridir. Z.Sh.Karimov ta’kidlashicha: “integratsiya – tajriba k o‘lamining kengligi, chuqur ijodiyg‘oyaviyligi, davomiyligi va tarixiy dialektik rivojlanishiga ko‘ra barcha pedagogik jarayonlardan ustundir.” Ta’limga integratsion yondoshuvni boshlang‘ch sinflarda joriy etilishi shaxsning kelajak faoliyatiga integrativ yondashuv uchun zamin yaratadi.

Biz yashayotgan yangi asr yangi axborotlarning misli k o‘rilmagan tez suratlarda paydo b o‘lishi va va keng ko‘lami axborot almashinuvi bilan tasniflanadi, Insonlar bunday jarayonlarda alohida dalillar orasidagi bog‘liqlikni ilg‘ab olishlari va bir butun holda atrof olam haqida yaxlit tassavurni yaratish, shiddat bilan o‘zgarayotgan sharoitlarga moslasha olish uchun ehtiyoj sezmoqdalar.bugungi kunda yuzaga kelgan asriy muzliklarning erishi, keng k o‘lamli yong‘inlar, atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik va h.klar kabi global muammolar insonlardan fan predmetlarini yaxlitlikda anglashni taqazo etmoqda. Mazkur muammolarni yechishga qodir insonni tarbiyalashni maqsad qilgan ekanmiz, u metapredmet bilimlarga ega bo‘lishi, o‘rganilayotgan o‘yektlarga integrative yondoshuvi, jamiyat manfaatlarini va atrof muhit muammolarini tushuna olishi kerak. Bunday odamni tarbiyalash , ta'lim tizimini oldida turgan asosiy masala b o‘lishi kerak. Bu masalani xal qilish uchun ta’lim tizimi dunyoni yaxlit idrok etishga y o‘naltirishi va murakkab o‘quv vazifalarini o‘quvchilar tomonida mustaqil xal etilishiga erishishi kerak.

Asosiy qism. Biroq bugungi kunda Respublikamiz maktablarida predmetlari bir-birida alohida o‘qitilmoqda. So‘nggi yillarda o‘tkazilgan PISA tadqiqotlqri predmetlarning integrativ yondoshashuviga asoslangan Evropa va Osiyo davlatlari o‘quvchilarining ta’limiy natijalari fanlarni alohida o‘qitishga asoslangan Rossiya o‘quvchilarining natijalaridan ancha yuqori bo‘lganligini ko‘rsatmoqda.[3]. An’anaviy ta’limda ta’lim natijasi o‘zlashtirilgan bilimlar ko‘lami bilan belgilanadi ,ammo bugungi kun o‘quvchidan olamni tushunish uchun bilimlar to‘plamiga ega bo‘lishni, egallangan malakalarni moslashuvchanlik xususiyatiga ega bo‘lishini, jamiyat rivoji uchun xissa qo‘shish zaruriyati hamda mustaqil bilimni boyitib borishni o’rganishni taqazo qilmoqda Demak ta’limga integrativ yondashuv bu mutaxassislarni tayyorlash yo‘lidagi zaruriy qadamdir. Shunday qilib bugungi kun ta’lim tizimi oldidagi dolzarb muammolardan biri boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tomonidan metapredmetlarga asoslangan o‘zlashtirishga erishishdir. Biz maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslari uchun tayyorlanadigan integrativ topshiriqlarning uslubiy tomonlarini yoritishga harakat qilamiz. Mazkur muammoni xal etilishi uchun bir qator savollarga javob topish talab etiladi:

– metapredmet tushunchasini aniqlashtirish;

– boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida metapretmetli topshiriqlarni bajarish imkoniyatlarini baholash;

–mazmuni va faoliyat turiga ko‘ra bir-biriga yaqin predmetlar doirasida integrativ topshiriqlarni loyihalashtirish.

A.G.Asmolov, Y.V.Gromko, N.V.Gromko, R.A.Mavlonova, O.M.Korchajkina, A.V.Xutorskaya kabi olimlar fanlararo aloqadorlikni shakllantirish g'oyalarini rivojlantirish, predmetlararo aloqadorlikni o'rnatish shuningdek, akademik ko'nikmalarni umumiy rivojlanishi masalalari ustida izlanishlar olib borganlar

R.A.Mavlonova boshlang‘ich sinflarda integrativ ta’limni quyidagi sinflarga bo‘lishni taklif qilgan.[1, 187-b]:

– Chegaradosh fanlar asosida tuzilgan kurslar;
– Asosiy fanlar asosida tuzilgan kurslar;
– Umumiy ilmiy tushunchalar, qonuniyatlar, nazariyalar asosidagi kurslar
– Kompleks obyektlar asosida
– Turli muammolar asosida
– Faoliyat asosida

Y.V.Gromko [4] metapredmetga shunday faoliyatni asos qilib oladiki, u birorta ham o‘quv predmeti tarkibida bo‘lmagani holda istalgan predmet doirasida ta’lim berishni ta’minlay oladi. Uning fikriga ko‘ra metapredmet malakalariga nazariy, tanqidiy, ijodiy xarakterdagi fikrlash faoliyatini amalga oshirish hamda ma’lumotni qayta ishlay olish malakasi kiradi

A.V.Xutorskayaga ko‘ra metapredmet o‘quv predmetlari doirasidan chiqish bo‘lib, ammo metapredmet o‘quv predmeti bilan mazmunan aloqadordir. Metapredmet mazkur predmetlarning ajralmas qismidir. Masalan, tahlil – bu metapredmetli faoliyat bo‘lib u har bir o‘quv predmetini o‘rganishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Tahlilni o‘quv predmetlari doirasida ko’rib ciqish mumkin: matematik tahlil, harf-tovush tahlili, sintaktik tahlil va h.k.

Aynan boshlang‘isch sinflardayoq o’quvchilarga ob’yektlarni yaxlit munosabat bildirish malakasini, o’quv predmetlari orasidagi aloqadorlikni tushunish va bunday aloqadorlikni yarata olishni shakllantirish kerak. Tadqiqotchi A.A.Poprigina tomonidan o’tkazilgan so’rovnomalar natijasiga ko’ra [4, 171-b]boshlang‘ich sinf o’quvchilarida metapredmetli faoliyat past va o’rta darajada ekanligi aniqlangan.

Mazkur muammoni xal qilish boshlang’ich sinflarda ta’limga integrasion yondashuvni taqazo etadi. Misol sifatida 2-sinflar uchun integrativ topshiriqning texnologik xaritasini taqdim etamiz:

Bo‘lim	Sonlarni bo‘lish	
Mavzu	Katakli daftarga chizilgan figuralarning yuzi	
Dars tipi	Yangi bilimlar beruvchi. Integratsiyalashgan	
Predmetlar	Matematika	Tabiiy fanlar
Kutilayotgan natijalar		
Predmetlar bo‘yicha	kvadrat va to‘g‘ri to‘rtburchakning yuzini topish yuz soni ichida amallar bajara olish	inson tanasi a’zolaridan inson yuzi va undagi a’zolarni bilish
Metapredmet bo’yicha	Ta’limiy: metapredmet tushuncha(yuz)ni bilish, bu tushunchani vaziyatga qarab to’g’ri	

	qo’llay bilish; Tartiblovchi: dars mavzusi doirasida tushunchaning o’zi uchun qiyin jihatlarini tahlil qilish; Kommunikativ: o’quv vaziyatiga mos gaplar tuzadi; o’qituvchi va o’quvchilarning fikrini anglay oladi
Rivojlantiruvchi	o’z faoliyatini boshqara oladi va holis baho beradi
Pedagogik vazifa	Yuz tuchunchasi metapredmet tushuncha ekanligi, qo‘llanilgan sohalarining har birida mustaqil muxim tushunchalar hosilqilishi haqida tasavvur hosil qilish;
Resurslar	Inson yuzi tasvirlangan rasmlar, katakli qog‘ozda tasvirlangan geometric shaklar
Ta’lim shakli	Frontal, kichik guruhlarda
Dars bosqichi	Muammoning qo’yilishi va tahlili

O‘qituvchining faoliyati	O‘quvchining faoliyati
sinf taxtasiga qaysi so’z yozilgan va u nimani anglatadi? bu so’z orqali nimalarni atash mumkin? Misollarni yeching 23+77= 20×5= 15+85= 100 soni ishtirok etgan maqolni bilasizmi?	Yuz so’zi yozilgan. Mazkur so’z anglatadigan tushunchalar haqida o’z fikrlarini bayon qiladilar. Misollarni umumiy jihati bu ularning yechimlarida, hamma misolning yechimi bir xil 100 chiqadi. ***Yer haydasang kuz hayda,*** ***Kuz haydamasang 100 hayda***
Rasmda nimani ko‘ryapsiz? 	Rasmda inson yuzini ko’ryapmiz. Inson yuzida ko’plab tana a’zolari joylashgan. ***Oq ko’ngillining yuzi ko’rkam***

Yuz so’zi ishtirokida maqol ayting	
Rasmdagi tasvir haqida nimalarni ayta olasiz? Rasm asosida nimani topishimiz mumkin?	Rasmda to‘g’ri to’rtburchak tasvirlangan. U sariq rangga bo’yalgan. Rasmdagi kataklar yordamida to’g’ri to’rtbiurchakning yuzini topishimiz mumkin
qanday xulosaga keldingiz? Yuz so’z qanday ma’no anglatadi? Matematikada yuz so’zidan qachon foydalanamiz?	Yuz so’zi ko’pgina ma’nolarda qo ‘llanishini bilib oldik.

Xulosa. Metapredmetlik alohida o‘quv predmetlarining o’zaro integratsion bog’liqligi bo’lib, unga asoslangan holda fanlararo topshiriqlar yoki darslarni loyihalash mumkin. Mazkur maqolada taqdim etilgan integratsion topshiriqlar o‘quvchilarda yuz tushunchasiga oid tasavvurlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Ta’limiy faoliyatning poydevori hosil qilinadigan boshlang ‘ich ta’limga metapredmet malakalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan integrative vazifalarni kiritilishi fanlarni chuqur o ‘zlashtirishda muxim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. Mavlonova R.A., Raxmonqulova N.X. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi T., “Ilm ziyo” -2009
2. Mavlonova R.A., Raxmonqulova N.X Boshlang'ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va intergatsiya T., “Voris” -2013

3. *Federal'nyy institut otsenki kachestva obrazovaniya. Issledovanie PISA-2018* [Federal Institute for Educational Quality Assessment. 2018 PISA study]. URL: https://fioco.ru/pisa-2018 (mode of access: 26.03.2020).
4. Попрыгина А.А. Воронина Л. В.Интеграция предметных областей как средство освоения младшими школьниками метапредметных понятий. Школьное образование 3/2020 стр.141-147